

Εισαγωγή στην ερμηνεία του ονείρου

Γιώργος Δημητριάδης

Εισαγωγή

Με το κείμενο της *Ερμηνείας των ονείρων* που δημοσιεύτηκε στις 4 Νοεμβρίου του 1899, ο Φρόντ θέλησε να σφραγίσει με το δικό του τρόπο το πέρασμα στο εικοστό αιώνα. Έχοντας συνείδηση της σημαντικότητας της ανακάλυψής του το χρονολόγησε με το εναρκτήριο έτος 1900. Την εποχή εκείνη ήταν 43 χρόνων και ήδη ένας αναγνωρισμένος νευρολόγος στη Βιέννη αν και η μέθοδός της ψυχανάλυσης που είχε ανακαλύψει λίγα χρόνια πριν ήταν αντικείμενο έντονης κριτικής.

Στο κείμενο αυτό Φρόντ θα προσεγγίσει καταρχήν τις διάφορες παλαιότερες ή και σύγχρονες θεωρίες για την εποχή του πάνω στο όνειρο για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι είναι μία ψυχική πηγή που δομεί το όνειρο, δηλαδή ότι το όνειρο δεν είναι κάτι που δημιουργείται τυχαία. Υποθέτει ότι η πηγή αυτή έχει να κάνει με την επιστροφή ανεπιθύμητων σκέψεων. Με την ερμηνεία των ονείρων θα προσπαθήσει να δώσει φόρμα στην τρέχουσα αντίληψη που έλεγε ότι τα όνειρα έχουν ένα κρυμμένο νόημα. Υποστηρίζει ότι τα όνειρα μπορεί να τύχουν της ίδιας προσέγγισης με τα ψυχικά συμπτώματα διαμέσου του ελεύθερου συνειρμού μέθοδο που είχε εφαρμόσει με τον Μπρόουερ σε υστερικές ασθενείς. Ο ασθενής μιλώντας ελεύθερα, χωρίς να λογοκρίνει τον εαυτό έχει διάφορες παρεμπιπτούσες ιδέες που αφορούν τις σκέψεις που είναι πίσω από το όνειρο. Στη συνέχεια εκθέτει ένα δικό του όνειρο που αφορά τη θεραπεία μία ασθενούς του και

οικογενειακής φίλης, την Ιρμα. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το όνειρο αυτό είχε σκοπό να απενοχοποιήσει τον εαυτό του για την επιμονή των συμπτωμάτων της Ιρμας. Και γενικότερα καταλήγει στο ότι το όνειρο έχει ως στόχο την εκπλήρωση μίας ευχής. Σε ενίσχυση αυτού του επιχειρήματος θα κάνει επίκληση στα όνειρα βολέματος, το ότι ονειρευόμαστε ότι πίνουμε όταν διψάμε για παράδειγμα, αλλά και στα όνειρα των παιδιών στα οποία συναντάμε συχνά την εκπλήρωση μίας φαντασίωσης που είχαν στη διάρκεια της προηγούμενης ημέρας.

Το τέταρτο κεφάλαιο ονομάζεται η παραμόρφωση του ονείρου. Στο κεφάλαιο αυτό κάνει το διαχωρισμό μεταξύ φανερού και λανθάνοντος περιεχομένου του ονείρου. Το λανθάνον περιεχόμενο είναι πάντα η εκπλήρωση μίας ευχής. Το φανερό περιεχόμενο είναι η εκπλήρωση μίας ευχής αν και εφόσον η ευχή αυτή δεν είναι μία απωθημένη ευχή. Η ερμηνεία του ονείρου συνίσταται στην ανεύρεση της απωθημένης ευχής. Έτσι τα επώδυνα όνειρα δεν συνιστούν αντίφαση στη θεωρία της εκπλήρωσης της ευχής. Η παραμόρφωση που ανευρίσκεται στα όνειρα είναι μία σκόπιμη απόκρυψη και ονομάζει λογοκρισία την αρχή που εμποδίζει την πρόσβαση στη συνείδηση διαμέσου της παραμόρφωσης των απωθημένων σκέψεων. Στη συνέχεια εξετάζει τα υποκριτικά όνειρα στα οποία παρουσιάζεται το αντίθετο της εκπλήρωσης μίας ευχής. Θα αναφερθώ στη συνέχεια σε ένα τέτοιο όνειρο, αυτό της ωραίας χασάπισας, και για αυτό δεν επιμένω εδώ. Ο Φρόιντ θα πει και πάλι ότι το συναίσθημα δυσαρέσκειας στα όνειρα δεν αποκλείει την ύπαρξη μίας ευχής αλλά αυτό που συμβαίνει είναι ότι αυτός που ονειρεύεται αρνείται να την παραδεχθεί. Η δυσαρέσκεια εκφράζει αυτή ακριβώς τη δυσκολία. Έτσι στα αγχώδη όνειρα το άγχος είναι όπως και στη νεύρωση μετατοπισμένο σε μία παράσταση άσχετη με την πηγή του άγχους όπως και στη περίπτωση της φοβίας ή της αγχώδους νεύρωσης. Επίσης όπως και στην περίπτωση της αγχώδους νεύρωσης το συναίσθημα ήταν αρχικά σεξουαλικής φύσης. Ο Φρόιντ σ αυτό το σημείο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το όνειρο είναι η μεταμφιεσμένη εκπλήρωση μίας απωθημένης ευχής. Στη συνέχεια του βιβλίου θα αναφερθεί στις πηγές και στο υλικό του ονείρου. Θα πει ότι βρίσκουμε στα όνειρα διάφορες αναμνήσεις όπως αυτές της προηγούμενης ημέρας αλλά και παιδικές αναμνήσεις όπως και γεγονότα άνευ σημασίας. Θα μιλήσει για ένα δικό του όνειρο αυτό της λεγόμενης βοτανικής μονογραφίας για να υποστηρίξει ότι το όνειρο χρησιμοποιεί τα πρόσφατα γεγονότα προκειμένου να εκφράσει απωθημένες παιδικές επιθυμίες όπως συμβαίνει και στο ευφυολόγημα το οποίο χρησιμοποιεί επίσης οποιοδήποτε υλικό προκειμένου να πει κάτι που είναι απαγορευμένο. Και στο ευφυολόγημα μετατοπίζεται η έμφαση από το πιο επενδεδυμένο ψυχικά στο λιγότερο επενδεδυμένο. Ακόμη και οι σωματικές πηγές του ονείρου θα θεωρηθούν στο κεφάλαιο αυτό ως προφάσεις προκειμένου να εκφραστούν απωθημένες παιδικές ευχές. Το όνειρο, υποστηρίζει ο Φρόιντ, είναι ο φύλακας του ύπνου και όχι αυτό που τον διαταράσσει. Στη συνέχεια εξετάζει διάφορα από τα λεγόμενα τυπικά όνειρα όπως της γύμνιας, αυτά του θανάτου συγγενικών προσώπων, τα όνειρα πτήσης και πτώσης, και τα αγχώδη όνειρα εξετάσεων. Στα όνειρα αυτά απουσιάζουν συχνά οι συνειρμοί που θα επέτρεπαν να τα αναλύσουμε με τρόπο προσαρμοσμένο στις προθέσεις του ονειρευόμενου. Έτσι δεν παραμένει παρά το να καταφύγει κανείς για την ερμηνεία τους σε πανανθρώπινους συμβολισμούς.

Στη συνέχεια θα μιλήσει για την εργασία του ονείρου σε ένα πολύ εκτενές κεφάλαιο. Τέσσερεις είναι οι βασικές εργασίες του ονείρου. Η συμπύκνωση είναι η πρώτη από αυτές την οποία αντιλαμβάνεται εν πρώτης κανείς εξ αιτίας της λακωνικότητας του ονείρου. Τα στοιχεία του ονείρου παραπέμπουν το καθένα σε περισσότερα από ένα άλλα στοιχεία, είναι δηλαδή υπερπροσδιορισμένα. Αλλά και οι λανθάνουσες σκέψεις του ονείρου αντιπροσωπεύονται από περισσότερα του ενός στοιχεία του φανερού περιεχομένου του ονείρου. Είναι δηλαδή υπεραντιπροσωπευμένες. Μία δεύτερη εργασία του ονείρου είναι η μετατόπιση που εξυπηρετεί την λογοκρισία. Η μετατόπιση είναι η μείωση της έντασης των παραστάσεων που έχουν να κάνουν με την απωθημένη επιθυμία σε όφελος αυτών που είναι πιο ανώδυνες. Μία Τρίτη εργασία του ονείρου είναι η παράσταση των λογικών σχέσεων μεταξύ των ουσιαστικών λανθανόντων σκέψεων του ονείρου όπως το όταν, το γιατί, το ομοίως, το παρότι, το ή το διαζευκτικό. Στη συνέχεια δίνει παραδείγματα της παράστασης στο όνειρο της λογικής σχέσης της αιτιότητας, της αντίθεσης, της ομοιότητας, της διάζευξης και της αντιστροφής. Ένα στοιχείο του ονείρου μπορεί να εκληφθεί κατά την ερμηνεία με τρόπο καταφατικό ή ως το αντίθετό του, είτε ως ένα κλασσικό σύμβολο, είτε να είναι ανάμνηση, είτε τέλος να ερμηνευτεί διαμέσου του ήχου της λέξης που παριστάνει. Στα πλαίσια της μέριμνας για την παραστασιμότητα θα περιγράψει τη διαδικασία μετατροπής των σκέψεων σε εικόνες οι οποίες χρησιμοποιούνται στη συνέχεια στη διαδικασία της συμπύκνωσης. Τη διαδικασία αυτή την είχε παρατηρήσει και ο Σίλμπερερ κατά την υπναγωγική φάση και την είχε ονομάσει λειτουργικό φαινόμενο. Που είναι το να βλέπει κανείς ενώ λαγοκοιμάται τις σκέψεις του να μετατρέπονται με αλληγορικό τρόπο σε εικόνες. Στη συνέχεια θα μιλήσει για την παράσταση μέσω συμβόλων στο όνειρο, το κεφάλαιο δε αυτό θα γνωρίσει εκτενή σταδιακή επέκταση κατά τη διάρκεια των επανεκδόσεων της ερμηνεία των ονείρων. Ως τέταρτη εργασία του ονείρου θα κατανομάσει τη δευτερογενή επεξεργασία που είναι η ερμηνεία που κάνει αυτός που ονειρεύεται στο ίδιο του το όνειρο ενώ κοιμάται, ή καλύτερα, ενώ μισοκοιμάται. Ουσιαστικά είναι η ίδια αρχή της σκέψης που λογοκρίνει όταν είναι κανείς ξύπνιος που εκλογικεύει το όνειρο με τη δευτερογενή επεξεργασία. Μερικά σενάρια που είναι ουσιαστικά ονειροπολήσεις ή μικρά ρομάντζα με παιδικές επιθυμίες όπως στην υστερία προσφέρονται ιδιαίτερα, για χρήση από την δευτερογενή επεξεργασία. Είναι έτοιμα ημερήσια σενάρια που τα χρησιμοποιεί εκ των υστέρων στο όνειρο.

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου ονομάζεται η ψυχολογία της διαδικασίας του ονείρου στο οποίο σχολιάζει εκτεταμένα το όνειρο του παιδιού που καίγεται το οποίο δεν θα σχολιάσω εδώ. Ο Φρόιντ λέει ότι όσο περισσότερο ξεπερνάμε τις αντιστάσεις μας τόσο περισσότερο θυμόμαστε τα όνειρα μας, τόσο καλύτερα τα ερμηνεύουμε και τόσο καλύτερα

γνωρίζουμε τις επιθυμίες μας. Δίνει κάποιες συμβουλές για την ανάλυση των ονείρων. Το να δίνει κανείς περισσότερη βάση στις σκέψεις που έρχονται ακούσια, το να κάνει την ανάλυση τμηματικά στο όνειρο, το να υπεραναλύει το όνειρο χωρίς να στέκεται σε αλληγορικές και μόνο ερμηνείας δίνοντας έμφαση δηλαδή στο παιδικό σεξουαλικό περιεχόμενο. Το ότι πρέπει να ξέρει ότι όλα δεν είναι αναλύσιμα λόγω της αντίστασης και της απώθησης όπως επίσης ότι η υπερμηνεία του ονείρου καταλήγει σε ένα ομφαλό από το οποίο ξεπηδά η ευχή αιτία του ονείρου σαν μύκητας από το μυκητόλειο του. Θα πω τέλος ότι στο κεφάλαιο αυτό ο Φρόντ θα συνεχίσει κάποιους συλλογισμούς πάνω στη δομή του ψυχικού οργάνου που είχε αρχίσει να κάνει στο *Σχεδιάσμα για μία επιστημονική ψυχολογία* που είχε συντάξει το 1897 χωρίς να το δημοσιεύσει άμεσα. Πιο συγκεκριμένα θα προσπαθήσει να εξηγήσει τη διαδικασία του ονείρου διαμέσου της έννοια της παλινδρόμησης της ψυχικής συσκευής αλλά και γενικότερα θα μιλήσει για τη σχέση μεταξύ πρωτογενών και δευτερογενών διαδικασιών.

Κατ' ομολογία του ίδιου του Φρόντ το κείμενο της Ερμηνείας αποτελεί προϊόν της διαδικασίας του πένθους του για τον πατέρα του που είχε πεθάνει το 1896[1]. Στη βάση λοιπόν αυτού του κειμένου υπάρχει μία μετάβαση για τον Φρόντ από την απώλεια του πατέρα του στην πατρότητα της ψυχανάλυσης ή τουλάχιστον στην πατρότητα της ερμηνείας των ονείρων. Ο Φρόντ μεταβιβάζει δηλαδή στους υποψήφιους αναγνώστες της *Traumdeutung*

κάτι που έχει να κάνει με την πατρότητά όσον αφορά την ψυχανάλυση. Υπενθυμίζω στο σημείο αυτό ότι ο Φρόντ χρησιμοποίησε τον όρο της μεταβίβασης,

Ü

bert

ragung

,

στην

Ερμηνεία των ονείρων

για να χαρακτηρίσει την μεταβίβαση και τη μετάθεση,

Verschiebung

,

των ψυχικών εντάσεων μεταξύ των σκέψεων του ονείρου και του φανερού του περιεχομένου

(

eine Ü

bert

ragung

und *Verschiebung des psychische*

n

Intensit

ä

ten

)

. Ωστόσο τον ίδιο όρο χρησιμοποιούσε ήδη την εποχή εκείνη για να μιλήσει για τη σχέση του αναλυόμενου με το ψυχαναλυτή. Γιατί και πάλι στην περίπτωση αυτή ο αναλυόμενος, όπως θα πει αρκετά αργότερα ο Λακάν, μεταβιβάζει στο αναλυτή, όχι έτσι αόριστα αλλά, όσον

αφορά σημαίνοντα τα οποία αποδίδει στον ψυχαναλυτή, το υποκείμενο δηλαδή που υποτίθεται ότι γνωρίζει. Υπάρχει δηλαδή και στην περίπτωση αυτή μεταβίβαση μεταξύ σημαίνοντων. Η διαδικασία της υποκατάστασης του ενός σημαίνοντος από το άλλο, της παραπομπής καλύτερα του ενός σημαίνοντος στο άλλο, είναι έτσι η ουσία των διαδικασιών του ασυνείδητου για τον Φρόιντ. Ο Λακάν θα πει επί τούτου ότι το ασυνείδητο είναι δομημένο ως Λόγος. Και άλλα μορφώματα του ασυνείδητου όπως το ευφυολόγημα, η παραλεξία και η λήθη έχουν αντίστοιχη δομή και αυτό βέβαια είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό, όπως θα πω αναλυτικά παρακάτω, όσον αφορά το τι είναι η εκπλήρωση της επιθυμίας στο όνειρο. Η Ella Sharpe, Βρετανίδα ψυχαναλύτρια και καθηγήτρια λογοτεχνίας, ήδη από το 1937

[2] είχε παρομοιάσει τη διαδικασία του ονείρων μ'αυτή των σχημάτων της ρητορικής στη λογοτεχνία, ιδιαίτερα την μεταφορά και την μετωνυμία. Ο Λακάν το 1957 επηρεασμένος από τις εργασίες της Ella Sharpe

[3] και κάποιες εργασίες πάνω στην αφασία του γλωσσολόγου Roman Jakobson

[4] του 1956 θα υποστηρίξει ότι στο όνειρο βρίσκουμε δύο ειδών υποκατάστασης σημαίνοντων αυτή που γίνεται διαμέσου της ομοιότητας που είναι η μεταφορά και αυτή που γίνεται διαμέσου της γειτονίας δύο σημαίνοντων που είναι η μετωνυμία

[5]. Ο Λακάν θα χρησιμοποιήσει εφεξής τους όρους μετάθεση και μετωνυμία αντί των όρων του Φρόιντ συμπύκνωση και μεταφορά αντίστοιχα για τις διαδικασίες του ονείρου. Στην μεταφορά έχουμε υποκατάσταση ενός σημαίνοντος από ένα άλλο και το σημαίνον που υποκαθίσταται δεν παραμένει στην αλυσίδα, δηλαδή όσον αφορά το όνειρο, δεν υπάρχει στο φανερό περιεχόμενο του ονείρου. Ενώ στη διαδικασία της μετωνυμίας γίνεται πάλι υποκατάσταση, αλλά παραμένει στην αλυσίδα και το σημαίνον που υποκαθίσταται. Έτσι για παράδειγμα στο όνειρο της ένεσης της Ιρμας η υποκατάσταση του Φρόιντ από το γιατρό Μ ή τον Όττο είναι μεταφορές ενώ η σχέση μεταξύ των χημικών ουσιών αμυλίου, προπυλενίου και τριμεθυλαμίνης είναι μετωνυμικής φύσης γιατί οι όροι που υποκαθίσταται παραμένουν στο κείμενο του ονείρου ενώ για παράδειγμα η υποκατάσταση του Φρόιντ από τον Όττο εξαφανίζει τον Φρόιντ από τη θέση του χορηγού της ουσίας. Για την ακρίβεια είναι και μεταφορά ταυτόχρονα γιατί το προπυλένιο τον παραπέμπει στα Προπύλαια του Βερολίνου. Το πλεονέκτημα των όρων της μεταφοράς και της μετωνυμίας είναι, ίσως, το ότι φέρνουν το όνειρο στην ίδια μοίρα με τα άλλα μορφώματα του ασυνείδητου (ο Φρόιντ είχε ήδη εισηγηθεί την ομοιότητα των διαδικασιών συμπύκνωσης και μετάθεσης στο ευφυολόγημα και το όνειρο) αλλά και με τα ρητορικά σχήματα του Λόγου εν γένει. Η διάφορά στο όνειρο, όπως θα πει ο Λακάν, είναι ότι τα μορφώματα αυτά υφίστανται επίσης τη μέριμνα για την παραστασιμότητα, που ήταν για τον Φρόιντ όπως είδαμε ο τρίτος κύριος τρόπος εργασίας για το όνειρο. [1] Αν και το όνειρο χρησιμοποιεί τις εικόνες, αντί για τον γραπτό ή προφορικό αλφαβητικό λόγο, συνιστά επίσης γραφή που επιχειρεί να αναπαραστήσει με το φανερό περιεχόμενό του όχι μόνο τις διάφορες προτάσεις των λανθανόντων σκέψεων του ονείρου αλλά και τις γραμματικές σχέσεις μεταξύ τους, τους λογικούς συνδέσμους δηλαδή μεταξύ των λανθανόντων σκέψεων. Είναι μία γραφή αντίστοιχη του γρίφου και των ιερογλυφικών, συνεπώς ένας ειδικός τύπος γραφής με δυνατότητες αλλά και περιορισμούς [6].

Θα προσπαθήσω να αναπτύξω ή μάλλον να θίξω παρακάτω δύο ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των ονείρων.

Το πρώτο είναι σχετικό με την εκπλήρωση της ευχής στο όνειρο, γιατί ήδη από την ανάγνωση της *Ερμηνείας των ονείρων* είναι κάπως προβληματική αυτή η θέση του Φρόιντ που εξ άλλου και ο ίδιος θα ανακατασκευάσει, ή μάλλον θα περιορίσει, στο *Πέραν της αρχής της ευχαρίστησης*

. Γιατί στο κείμενο αυτό του 1920 η λειτουργία του ονείρου συνίσταται καταρχήν σε λειτουργία σύνδεσης της ενορμητικής διέγερσης με τα ανώτερα στρώματα του ψυχικού οργάνου. Ήδη όμως στο κείμενο της *Ερμηνείας* προβάλλει ο Φρόιντ διάφορα αντεπιχειρήματα όσον αφορά την ιδέα αυτή της εκπλήρωσης της ευχής από το όνειρο στα οποία προσπαθεί να αντιπαρέλθει χωρίς να τον ικανοποιούν όμως πάντα οι απαντήσεις που δίνει.

Το δεύτερο είναι σχετικό με τη θέση του ονείρου στην κλινική πράξη. Γιατί αν η αποκρυπτογράφηση του ονείρου είναι ένα θέμα που σαφώς αφορά την ψυχανάλυση το τι επικοινωνεί ο αναλυτής στον αναλυόμενο πάνω στο όνειρο που του αναφέρεται είναι προφανώς κάτι άλλο και αυτό στο βαθμό που η λειτουργία του αναλυτή δεν είναι αυτή του αποκρυπτογράφου, ή τουλάχιστον, δεν είναι αποκλειστικά αυτή.

□

Σύνδεση με την επιθυμία και εκπλήρωση της επιθυμίας

Όσον αφορά το πρώτο θέμα της εκπλήρωσης της ευχής θα πω καταρχήν ότι ο Φρόιντ επιχειρεί με την *Wunscherfüllung* να δημιουργήσει μία κεντρική έννοια για την εξήγηση της

λειτουργίας του ονείρου. Η ιδέα ότι τα όνειρα μπορούν τείνουν να εκπληρώνουν μία ευχή ήταν διαδεδομένη ήδη πριν το Φρόιντ και καταγεγραμμένη στις λαϊκή γνώση των παροιμιών [7]. Όπως αυτή που λέει ότι τα όνειρα προέρχονται από το στομάχι. Στον Φρόιντ αυτή η τάση όμως τείνει να γίνει αποκλειστική αρχή για την ερμηνεία όλων των ονείρων ευχάριστων και δυσάρεστων. Πιο συγκεκριμένα ο Φρόιντ υποστήριξε όπως είδαμε ότι το όνειρο συνιστά την απόπειρα εκπλήρωση μίας απωθημένης ευχής ερωτικού περιεχομένου που έλκει την καταγωγή του από την παιδική ηλικία (τη λέξη

απόπειρα

τη συμπληρώνει στα αναθεώρηση της θεωρίας του ονείρου που είναι άρθρο του 1933). Η λέξη ευχή στο Φρόιντ είναι

Wun

s

ch

. Ο Φρόιντ δεν χρησιμοποιεί φερειπείν τη λέξη

Begierde

που έχει να κάνει με την επιθυμία περισσότερο ως φιλοσοφική έννοια η οποία έχει να κάνει με την έννοια της αναγνώρισης της για παράδειγμα όπως την βρίσκουμε στον Hegel [8]. Παρά ταύτα ο Λακάν καταλαβαίνει υπό αυτή την έννοια την επιθυμία στο όνειρο και υποστήριξε ότι και ο Φρόιντ δεν αντιλαμβανότανε την έννοια της

Wun

s

ch

ως ευχή που μπορεί να ικανοποιηθεί από μία ψευδαισθηση. Ο λόγος είναι αρκετά απλός από μία πλευρά. Αν το όνειρο ήταν η απλή ψευδαισθηση εκπλήρωσης μίας ευχής όπως φαίνεται ενίοτε να υποστηρίζει ο Φρόιντ, η ψευδαισθηση αυτή μόνο ως ευχαρίστηση ενός οργάνου δεν θα μπορούσε να εννοηθεί γιατί για παράδειγμα κανείς δεν έπαψε να πεινάει βλέποντας καρβέλια. Ήδη από το

Σχεδίασμα για μία επιστημονική ψυχολογία

[9]ο ίδιος ο Φρόιντ έλεγε ότι 'Μία φόρτιση σε ευχή που φτάνει μέχρι την ψευδαισθηση μέχρι την απόλυτη παραγωγή δυσαρέσκειας και που συνεπάγεται την επέμβαση όλης την άμυνας μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρωτογενής ψυχική διαδικασία'. Επίσης στην Ερμηνεία των ονείρων λέει ότι 'Ανάμεσα σε αυτές τις ακατάλυτες και ανεπίσχετες ευχές από την παιδική ηλικία υπάρχουν και αυτές που οι εκπληρώσεις τους έχουν περιέλθει σε σχέση αντίφασης προς της παραστάσεις στόχος της δευτερεύουσας σκέψης, Η εκπλήρωση αυτών των ευχών δε θα προκαλούσε ευχαρίστηση αλλά δυσαρέσκεια

[10]'. Θεωρούσε δηλαδή ότι η ψευδαισθητική εκπλήρωση κάποιων ευχών, ιδιαίτερα των απωθημένων, προκαλεί δυσαρέσκεια. Οπότε ο όρος εκπλήρωση δεν μπορεί να εννοηθεί ως ικανοποίηση οργάνου. Υπάρχει μία αντίφαση εδώ στο Φρόιντ που ο Λακάν θα ερμηνεύσει διαμέσου της έννοιας της επιθυμίας του Άλλου. Ακόμη και τα παιδικά όνειρα όπως αυτό της κόρης του Φρόιντ, της μικρής Άννας που ονειρεύεται τις φράουλες και τα υπόλοιπα εδέσματα που, λόγω αδιαθεσίας, της είχαν απαγορεύσει την προηγούμενη ημέρα δεν είναι απλά εδέσματα αλλά απαγορευμένα εδέσματα. Δηλαδή η επιθυμία του άλλου είχε ανάμειξη σε αυτά, ήταν

απ-αγορευμένα.

[11] Υπάρχει δηλαδή το θέμα αυτό της επιθυμίας του Άλλου που είναι όπως ελπίζω να μπορέσω να δείξω κεντρικό στα όνειρα ακόμη και τα πιο απλά. Αλλά η θέση αυτή του

Φρόνιτ για την εκπλήρωση μίας απωθημένης ευχής φαίνεται να είναι προβληματική και σε άλλα σημεία της

Ερμηνείας των ονείρων

όταν αναφέρεται στην εκπλήρωση της ευχής κάποιου να έχει μία ανικανοποίητη ευχή, στην εκπλήρωση της επιθυμίας στα αγχώδη όνειρα αλλά και στα όνειρα αυτοτιμωρίας. Για τα τελευταία η απαγορευμένη ευχή πραγματοποιείται, σύμφωνα με τον Φρόνιτ, διαμέσου της τιμωρίας που αισθάνεται η αρχή που λογοκρίνει αυτόν που ονειρεύεται, που θα ονομάσει αργότερα υπερεγώ. Με απόλυτα ομολογημένο για τον Φρόνιτ τρόπο τα όνειρα που επαναλαμβάνουν μία τραυματική εμπειρία συνιστούν εξαιρεση στον κανόνα της εκπλήρωσης της ευχής. Για τα όνειρα αυτά θα εικάσει ότι επαναλαμβάνονται προκειμένου να συνδεθούν με τον ψυχισμό ούτως ώστε στη συνέχεια να μπορέσει να επικρατήσει η αρχή της ευχαρίστησης. Υποθέτει δηλαδή ότι υπάρχουν δύο αρχές που διέπουν το μηχανισμό του ονείρου. Πρώτα η λειτουργία σύνδεσης και στη συνέχεια αφού ολοκληρωθεί αυτή υπάρχει η δυνατότητα εκπλήρωσης της ευχής στο όνειρο. Αλλά το ρήγμα που διαπιστώνει στη θεωρία του οριστικά και αμετάκλητα το 1920 είναι παρόν νομίζω ήδη και για τον ίδιο ρητά το 1897. Γιατί ήδη το 1897 ,δηλαδή από το

Σχεδίασμα

, το λέει έμμεσα όταν μιλά για επένδυση από το προσυνειδητό, από τη δευτερεύουσα σκέψη, προκειμένου να μπορέσει να πραγματοποιηθεί μία ευχή χωρίς δυσαρέσκεια. Νομίζω ότι είναι αδύνατο να συνοψίσουμε τις δύο αρχές, δηλαδή την λειτουργία του ονείρου ως σύνδεση και αυτή της εκπλήρωσης της επιθυμίας αν δεν μιλήσουμε για το τι είναι η επιθυμία . Και μάλιστα κατά τη γνώμη μου αυτό που ενοποιεί τις δύο λειτουργίες του ονείρου, για να τις ονομάσω με συντομία, την σύνδεση και την εκπλήρωση, είναι ο ρόλος της επιθυμίας του Άλλου.

Αναγνώριση της επιθυμίας □ □

Αλλά ας μιλήσουμε εν πρώτης για την επιθυμία γενικά. Ποιο είναι το αντικείμενο της επιθυμίας. Όταν το μικρό παιδί επιδιώκει να αποκτήσει το αντικείμενο που κρατά το συνομήλικό του παιδί έστω και αν αυτό δεν συνιστά αντικείμενο ανάγκης, έστω και αν το ζητά ακριβώς επειδή είναι αντικείμενο του άλλου παιδιού στα πλαίσια αυτού που ονομάζουμε *transitivisme* [12] το αντικείμενο αυτό είναι αντικείμενο επιθυμίας ? Αυτό που απαντά ο Moustapha Safouan [13] είναι πως το αντικείμενο της επιθυμίας εισάγεται από τη στιγμή που το αντικείμενο παύει να είναι απλά αντικείμενο που έχει ο άλλος, που το κατέχει απλά και μόνο ο άλλος που γνωρίζω, που είναι το εναλλακτικό μου εγώ. Είναι από τη στιγμή που γίνεται αυτό το αντικείμενο ο άγνωστος Χ, για το οποίο

δηλαδή το υποκείμενο αναρωτιέται και όχι απλά το εποφθαλμιά, που εισάγεται η διάσταση του λόγου και ο άλλος παύει να είναι αυτός που γνωρίζω αλλά αποκτά κάτι από τη διάσταση αυτού που ο Λακάν ονομάζει ο μεγάλος Άλλος. Για να συμβεί αυτό πρέπει να εισαχθεί στα πλαίσια του αιτήματος η διάσταση του ανικανοποίητου. Ο Safouan δίνει ως κατεξοχήν παράδειγμα αυτού την κόρη που ζητά από τη μητέρα της το φαλλό, αυτό δηλαδή που εκ των προτέρων γνωρίζει ότι δεν πρόκειται να της δοθεί από τη μητέρα και είναι ακριβώς αυτή η διάσταση του ανικανοποίητου που καθιστά το αντικείμενο αυτό συμβολικό. Το αίτημα της κόρης είναι δηλαδή ένα κατά συνθήκη, ένα προσποιητό, αίτημα και όχι ένα αίτημα που μπορεί να ικανοποιηθεί. Είναι η δομική αδυναμία της μητέρας να δώσει το αντικείμενο αυτό και συνεπώς της κόρης να το πάρει από τη μητέρα που εισάγει την διάσταση της έλλειψης τόσο στη μητέρα που δεν το έχει τόσο και στην κόρη που ως εκ τούτου δεν μπορεί να το λάβει. Η εισαγωγή της διάστασης της έλλειψης και του ανικανοποίητου είναι συνεπώς απαραίτητη για την εισαγωγή του αντικειμένου της επιθυμίας το οποίο, ως αντικείμενο συμβολικό - και όχι πραγματικό-, σημαίνεται και μόνο από το λόγο ως ελλείπον χωρίς να μπορεί να δοθεί δηλαδή. Η έλλειψη είναι καταρχήν αυτή του Άλλου. Εξ άλλου το ίδιο το υποκείμενο μ ιδιαίτερα το υστερικό, μπορεί να αποζητά την ανικανοποίησή του. Όπως η ωραία χασάπιστα που θα δούμε παρακάτω, η πνευματώδης αναλυόμενη του Φρόιντ, που ζητά στον άνδρα της μην της δίνει χαβιάρι που είναι ο αγαπημένος της μεζές προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει ο άντρας της να την πειράζει με το θέμα αυτό. Δηλαδή η διάσταση της επιθυμίας αναφέρεται ακριβώς στην αναγνώρισή της από τον άλλο και για το λόγο αυτό το να προσπαθήσει, φερειπείν, κανείς να ικανοποιήσει αυτή την επιθυμία θεωρώντας την ως ανάγκη του άλλου δεν μπορεί παρά να προκαλέσει άγχος.. Η εκπλήρωση της επιθυμίας είναι η αναγνώρισή της και όχι κάποια ψευδαισθητικού ή άλλου τύπου ικανοποίηση. Θα ήταν πιο εύκολο ίσως να καταλάβει κανείς την εκπλήρωση της επιθυμίας αν την συνδύαζε με την ευχαρίστηση που πηγάζει από το ευφυολόγημα, για την οποία δεν θα λέγαμε βέβαια ότι προέρχεται από μία ψευδαισθητική ικανοποίηση, αλλά προέρχεται από τη μετάδοση του μηνύματος το οποίο δεν λέγεται ευθέως αλλά υποσημαίνεται και αποζητά την αναγνώρισή του. Έτσι και στο όνειρο αυτό που κατασκευάζεται είναι ένα αντίστοιχο τερτίπι προκειμένου να συνεχιστεί η ευχαρίστηση που είναι ο ύπνος. Υποσημαίνεται δηλαδή και στο όνειρο κάτι που έχει να κάνει με την επιθυμία. Στο ευφυολόγημα υποσημαίνεται κάτι, δε λέγεται το μήνυμα απ ευθείας γιατί είναι σε αναμονή ανταπόκρισης από τον Άλλο, το τρίτο πρόσωπο έλεγε ο Φρόιντ.. Η δομή που είναι στη βάση και των δύο μορφωμάτων, του ονείρου και του ευφυολογήματος, είναι η ίδια. Δηλαδή η δυνατότητα αναγνώρισης της επιθυμίας υπό συνθήκες λογοκρισίας, υπό συνθήκες υποσημάνσης. Γιατί όμως υποσημαίνεται η επιθυμία και δεν λέγεται έτσι απλά. Γιατί θα πρέπει να μπορεί να ακουστεί κάτι που θα παραπέμπει πάντα και σε κάτι άλλο. Δεν υπάρχει πραγματικό αντικείμενο που να μπορεί να την ικανοποιήσει όπως είπα προηγουμένως. Είναι από καταγωγή της μη ικανοποίησής της. Εξ άλλου αυτό το δηλώνει έμμεσα και η ύπαρξη ενός ομφαλού στο όνειρο, ενός σημείου δηλαδή στο όνειρο όπου η λειτουργία της παραπομπής φαίνεται να συνεχίζεται στο διηνεκές. Υπάρχει πάντα παραπομπή και σε κάτι άλλο γιατί πάντα έχει να κάνει και με κάτι άλλο που είναι η επιθυμία του Άλλου. Η επιθυμία του ενός παραπέμπει στην επιθυμία του Άλλου και τανάπαλιν. Δηλαδή την επιθυμία την βρίσκουμε τόσο στην πηγή όσο και στο αποτέλεσμα του ονείρου.

Τα ημερήσια κατάλοιπα και η επιθυμία

□

Ο Φρόιντ αν και μιλούσε για την επιθυμία αυτού που ονειρεύεται αναφερότανε έμμεσα και στη επιθυμία του Άλλου όταν αφενός μιλούσε για μετασχηματισμό των επώδυνων καταλοίπων της ημέρας αλλά και όπως θα στηρίξω παρακάτω όταν μιλούσε για τη λειτουργία σύνδεσης του ονείρου. Η Gisèle Chamboudez[14] στο εξαιρετικό βιβλίο της *‘Η εξίσωση των ονείρων’*

λέει συγκεκριμένα επ’ αυτού: ‘Τα ημερήσια κατάλοιπα μπορούν να περιέχουν την αναφορά ή την ανάδυση, ενδεχόμενη πηγή άγχους, της επιθυμίας του Άλλου. Εμφανίζεται (η επιθυμία αυτή) πέραν ενός αιτήματος, μίας δωρεάς ή μίας άρνησης, μίας απαγόρευσης ή μίας στέρησης και ακόμη πιο έντονα ύστερα από εγκατάλειψη ή απειλή’. Θα συνοψίζα τη λίστα αυτή που σίγουρα μπορούμε να εμπλουτίσουμε λέγοντας ότι το αίνιγμα της επιθυμίας του Άλλου ιδιαίτερα όταν αυτή η επιθυμία μας απευθύνεται -η θα θέλαμε να μας απευθύνεται- δημιουργεί τις συνθήκες για τη δημιουργία του ονείρου και η διεργασία αυτή ξεκινά ήδη κατά τη διάρκεια της ημέρας όπως εξ’άλλου το υποστήριζε ο ίδιος ο Φρόιντ για τον οποίο επίσης το όνειρο περιέχει πάντα ένα υπαινιγμό στα γεγονότα της ημέρας. Εξ άλλου ο Φρόιντ έλεγε, στο άρθρο του για το όνειρο του 1923 , ότι υπάρχουν δύο ειδών όνειρα *τα από πάνω*

που έχουν να κάνουν κυρίως με ημερήσια κατάλοιπα και δευτερευόντως με τις απωθημένες παιδικές επιθυμίες και

τα από κάτω

όνειρα που είναι το αντίστροφο.

Θα αναφερθώ στο όνειρο μίας αναλυόμενης του Φρόιντ, της λεγόμενης ωραίας χασάπισας,[15] προκειμένου να δείξω τη σχέση αυτή μεταξύ της επιθυμίας αυτού που ονειρεύεται με το αίτημα και την επιθυμία του Άλλου.

Το όνειρο που κάνει μία αναλυόμενη του Φρόιντ, γυναίκα ενός χονδρέμπορα χασάπη, είναι υπενθυμίζω το εξής :

‘Ήθελα να παραθέσω ένα δείπνο, δεν είχα όμως τίποτα διαθέσιμο εκτός από λίγο καπνιστό σολομό. Σκέφτηκα να πάω για ψώνια αλλά θυμήθηκα ότι είναι Κυριακή απόγευμα και όλα τα μαγαζιά είναι κλειστά. Αποφάσισα λοιπόν να τηλεφωνήσω σε μερικούς προμηθευτές μα το τηλέφωνο όμως είχε βλάβη. Έτσι αναγκάστηκα να παραιτηθώ από την επιθυμία να δώσω

αυτό το δείπνο.’

Τα ημερήσια κατάλοιπα της προηγούμενης ημέρας που σχετίζονται με το όνειρο αυτό αφορούν αφενός το αίτημα μιας φίλης της να έρθει να δειπνήσει στο σπίτι της αφετέρου το γεγονός του ότι ο σύζυγος της είχε δηλώσει ότι έχει παχύνει και ήθελε να ξεκινήσει δίαιτα και να πάψει να δέχεται προσκλήσεις σε δείπνα. Στα ημερήσια κατάλοιπα θα μπορούσαμε να εντάξουμε νομίζω αυτό που της είχε Φρόνιτ όσον αφορά τα όνειρα, ότι συνιστούν δηλαδή εκπλήρωση μιας ευχής. Ο ωραία χασάπιστα είπε στον Φρόνιτ ότι ο άνδρας της είχε την τάση να πλέκει το εγκώμιο φίλης της αυτής που ήταν ιδιαίτερα αδύνατη ενώ ο άνδρας της προτιμούσε συνήθως τις παχουλές γυναίκες όπως ήταν εξ’ άλλου και η ίδια. Η ερμηνεία που της έδωσε ο Φρόνιτ ήταν ότι το όνειρο αυτό απαντά στο αίτημα της φίλης να έρθει να δειπνήσει στο σπίτι τους και το οποίο δεν θέλει να ικανοποιήσει γιατί την υποπτεύεται ότι θέλει να γοητεύσει τον άνδρα της. Είναι σα να σκεφτήκατε από μέσα σας, της λέει ο Φρόνιτ, ‘Αμ δε που θα σε καλέσω για να φας όσο θες και έτσι να παχύνεις και να αρέσεις ακόμη περισσότερο στον άνδρα μου’. Ο Φρόνιτ σημειώνει ότι η ωραία χασάπιστα, έχει του ίδιου τύπου αδυναμία για το χαβιάρι μ’ αυτήν που η φίλη της έχει για τον καπνιστό σολομό. Και οι δύο τους όμως στερούντο επίτηδες το αγαπημένο τους γεύμα. Ούτως ώστε, συμπεραίνει ο Φρόνιτ, η αναλυόμενη ταυτίζεται υστερικά, διαμέσου αυτού του συμπτώματος, δηλαδή της στέρησης του αγαπημένου γεύματος, με τη φίλη της αυτή. Και αυτό γιατί η ωραία χασάπιστα θέλει να πάρει τη θέση της φίλης της όσον αφορά την εκτίμηση που τρέφει ο άντρας της για τη φίλη της. .

[16] Η ωραία χασάπιστα όπως είπαμε προβληματίζεται στο να ικανοποιήσει το αίτημα της φίλης της γιατί διαμέσου αυτού διαβλέπει την επιθυμία της φίλης να γοητεύσει τον άνδρα της. Το όνειρο αυτό όμως, πέρα από την επιθυμία της φίλης, σημειώνει ο Λακάν, επερωτά την επιθυμία του άντρα της ο οποίος είχε εκφράσει, την εκτίμησή του για τη φίλη της αν και δεν του αρέσουν οι αδύνατες και γι αυτό εξ’ άλλου η επιθυμία αυτή φαντάζει αινιγματική. Τι είναι να θέλει κάποια που δεν μπορεί να τον ικανοποιήσει. Εδώ έχουμε και πάλι το χάσμα μεταξύ αιτήματος και επιθυμίας. Αλλά και ο ίδιος θέλει να αδυνατήσει και να πάψει να δέχεται προσκλήσεις σε δείπνα.. Το όνειρο της αναλυόμενης απαντά επίσης στο αίτημα του άντρα της να αδυνατίσει με τον λίγο σολομό που έχει απομείνει, το σολομό σε δόση διαιτητική θα λέγαμε, και επίσης με την αδυναμία στο όνειρο να παραθέσει τελικά το δείπνο. Δηλαδή ο καπνιστός σολομός έρχεται ως σημαίνον της επιθυμίας να επερωτήσει την επιθυμία αφενός μεν της φίλης, αφετέρου η μικρή του ποσότητα έχει να κάνει με το αίτημα του άντρα της να αδυνατίσει. Αλλά ο καπνιστός σολομός έχει να κάνει και με την επιθυμία του άντρα της. Γιατί, όπως η χασάπιστα δεν παραλείπει να πει γελώντας στον Φρόνιτ, ο άντρας της έκανε μία πικάντικη παρομοίωση της γυναίκας με ένα κομμάτι κρέας όταν ένας ζωγράφος του ζήτησε να του κάνει το πορτρέτο του λέγοντάς του ότι δεν είχε δει ποτέ ένα τόσο εκφραστικό πρόσωπο. Ο χασάπης αφού ευχαρίστησε το ζωγράφο του απάντησε πως σίγουρα θα προτιμούσε ένα κομμάτι από τον πισινό μιας όμορφης κοπέλας από ολόκληρο το δικό του πρόσωπο. Ερμήνευσε δηλαδή τα λεγόμενα του ζωγράφου. Εδώ το κομμάτι κρέας, διόλου τυχαίο βέβαια στο στόμα ενός χασάπη, έρχεται να υποκαταστήσει

μεταφορικά τη γυναίκα στο σύνολό της, ούτως ώστε η ταύτιση της χασάπισας είναι τριπλή διαμέσου του σημαίνοντος του καπνιστού σολομού. Μία γυναικεία ταύτιση με τη φίλη, μία ανδρική με τον άντρα της αλλά και μία ταύτιση με το ίδιο το κομμάτι κρέας ή το λίγο καπνιστό σολομό στο βαθμό που αυτό συμβολίζει για τον χασάπη τη γυναίκα όπως μπορεί να είναι επιθυμητή από ένα άνδρα.

Μπορούμε να πούμε ότι όταν υπάρχει τέτοιου τύπου αινιγματική κατάσταση το υποκείμενο του ασυνειδήτου καλείται στη διάρκεια του ύπνου να στοιχειοθετήσει μία υπόθεση σχετική μ' αυτό που θέλει ο Άλλος, ο μεγάλος Άλλος, αυτός που είναι άγνωστος και του οποίου η αινιγματική επιθυμία προκαλεί άγχος. Καλείται να απαντήσει με το όνειρο προκειμένου να συνεχιστεί ο ύπνος. Η αινιγματική επιθυμία του Άλλου, που πρέπει να ακούσουμε περισσότερο ως μία κατάσταση και λιγότερο ως κάποιο συγκεκριμένο άλλο, είναι με κάποιο τρόπο τραυματική. Η ιδέα αυτή ότι τα ημερήσια κατάλοιπα επαναλαμβάνονται όπως μία τραυματική εμπειρία υπάρχει και σε μη λακανικούς συγγραφείς όπως ο Michel Fain[17] ο οποίος έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με την ψυχοσωματική και το όνειρο. Αλλά και για άλλους συγγραφείς όπως ο Jean Guillaumine [18] και ο Didier Anzieu [19] το όνειρο είναι μία διαδικασία αντιτραυματικού χαρακτήρα. Τα ημερήσια κατάλοιπα έχουν αυτό τον τραυματικό χαρακτήρα στο βαθμό που φέρουν το αίνιγμα της επιθυμίας του Άλλου για την οποία το όνειρο συνιστά απάντηση. Ο εφιάλτης προκύπτει στο σημείο που, η απάντηση αυτή, η σημειοδότηση δηλαδή της επιθυμίας του Άλλου από το όνειρο, γίνεται ανέφικτη και ως εκ τούτου τα μηνύματά του Άλλου εκλαμβάνονται από το υποκείμενο ως απόλαυση του . Ο Άλλος απολαμβάνει δηλαδή το υποκείμενο και στη φάση αυτή του ονείρου, ή μάλλον του εφιάλτη, οι αναπαραστάσεις τείνουν να γίνονται πιο μυθικές και λιγότερο μεταφορικές μέχρι να προκύψει η αφύπνιση.

“Όπως λέει ο Λακάν στο σεμινάριο πάνω στο Άγχος.

«το άγχος του εφιάλτη βιώνεται καθαυτό ως η απόλαυση του Άλλου. Το συνακόλουθο του εφιάλτη είναι ο Δαίμονας και ο Βραχνάς, αυτά τα πλάσματα που βαραίνουν με όλο τους το βάρος πάνω στο στήθος σας και που σας συνθλίβουν με την απόλαυσή τους Το πρώτο πράγμα που εμφανίζεται στο μύθο, αλλά επίσης στον βιωμένο εφιάλτη, είναι ότι αυτό το πλάσμα που βαραίνει με την απόλαυσή του. Είναι επίσης ένα πλάσμα που επερωτά και ακόμη περισσότερο που εμφανίζεται με την ανεπτυγμένη εκδοχή του ερωτήματος που

ονομάζεται αίνιγμα ». 12/12/62

Το όνειρο και γενικά το ασυνείδητο δεν καταφέρνει να σημειοδοτήσει, να εγγράψει διάφορα πράγματα. Για τον καθένα εν μέρει τουλάχιστον διαφορετικά. Οι διάφορες ψυχικές δομές δεν έχουν ίσως την ίδια ευχέρεια ούτε και το ίδιο στυλ γραφής. Οι ψυχωτικοί φερειπείν, ιδιαίτερα πριν η κατά τη διάρκεια των επεισοδίων επιδείνωσης των συμπτωμάτων τους, έχουν τάση να κάνουν εφιάλτες οι οποίου μαρτυρούν την επέλευση της απόλαυσης του Άλλου. Οι υστερικές έχουν περισσότερο φανταστικά όνειρα με εκτενή σενάρια απ' ότι οι ψυχαναγκαστικοί στους οποίους υπάρχουν πιο σύνθετες μεταφορές με πολλαπλές παραπομπές. Αλλά και τα διάφορα υποκείμενα έχουν το δικό τους τρόπο να σημειοδοτούν. Αλλά είναι δραματικά άλλα λακωνικά κλπ. Δύο 'θέματα' κατεξοχήν είναι κατά το Λακάν είναι που το ασυνείδητο δεν μπορεί να εγγράψει[20]. Τη σχέση των δύο φύλων και το τι είναι πατέρας. Για ο λόγο αυτό ο Λακάν έλεγε ότι η σχέση των δύο φίλων δεν υφίσταται. Για το ασυνείδητο δεν υφίσταται η σχέση αυτή, είναι μόνο τα σημαίνοντα που συνευρίσκονται δηλαδή στο ασυνείδητο.

Το όνειρο στην κλινική πράξη

Θα μιλήσω για το δεύτερο θέμα που είναι το όνειρο στην κλινική πράξη. Ο ίδιος ο Φρόντ ξεχώριζε τη μετάφραση ενός ονείρου από την αξιολόγησή και την εκμετάλλευσή του. Το όνειρο δεν είναι το ασυνείδητο αλλά η βασιλική οδός προς αυτό. Έλεγε φερειπείν για παράδειγμα ότι το τάδε όνειρο ίσως μπορούσε να είναι η εκπλήρωση της ευχής για κάποιον να ξεμπερδεύει με τον ψυχαναλυτή του. Η το δείνα όνειρο που φαίνεται να λύνει μία σύγκρουση ενδέχεται να είναι η μία από τις δύο εκδοχές μίας αμφιθυμίας που απασχόλησε τον ονειρευόμενο κατά τη διάρκεια της ίδιας νύχτας. Η Ella Sharpe επίσης επιμένει σ αυτή τη διαφορά που πρέπει να γίνεται μεταξύ της αποκρυπτογράφησης του ίδιου του ονείρου και της θέσης του ονείρου στην πορεία μίας ανάλυσης. Οι πρώτοι αναλυτές έδιναν τεράστια σημασία στα όνειρα θεωρώντας αδιανόητη μία ανάλυση που δεν ήταν επικεντρωμένη στα όνειρα. Η ιδέα αυτή άλλαξε όμως με τον καιρό στο βαθμό που η μεταβίβαση απέκτησε το δικό της ειδικό βάρος στην ψυχανάλυση και που έπαψε να θεωρείται δηλαδή ως μία άμυνα για να γίνει στη συνέχεια συνεχεία το επίκεντρο της ψυχαναλυτικής διαδικασίας.

Όλοι οι αναλυτές δεν έχουν την ίδια στάση απέναντι στα όνειρα και διαφορές υπάρχουν μεταξύ των σχολών, μεταξύ των αναλυτών της ίδιας σχολής μεταξύ περιόδων για τον ίδιο αναλυτή. Ο Φρόντ στο άρθρο με τίτλο Θεωρία και πρακτική της ερμηνείας του ονείρου[21] του 1923 δίνει κάποιες ενδείξεις για τρόπους με τους οποίους μπορεί να γίνει εναλλακτικά η ερμηνεία του ονείρου κατά τη διάρκεια της συνεδρίας. Χρονολογικά, ή ξεκινώντας από

κάποιο χτυπητό στοιχείο του ονείρου ή αρχίζοντας από τα ημερήσια κατάλοιπα, ή ακόμη αφήνοντας τον έμπειρο αναλυόμενο να πράξει κατά βούληση. Θεωρούσε όλους αυτούς τρόπους που κανείς μπορεί να χρησιμοποιήσει χωρίς να συστήνει κάποιον ιδιαίτερα. Σε συνθήκες υψηλής αντίστασης καταφέρνουμε ίσως να μάθουμε ποια θέματα διαπραγματεύεται το όνειρο αλλά όχι τι λέει πάνω στα θέματα αυτά. Στην περίπτωση, λέει, που δεν υπάρχει περιθώριο συνεργασίας με τον αναλυόμενο το παίρνουμε απόφαση να μην σπαζοκεφαλιάσουμε παραπάνω και να μην τον βοηθήσουμε ιδιαίτερα. Περιοριζόμαστε στην περίπτωση αυτή στο να του προτείνουμε τη μετάφραση κάποιων συμβόλων που μας φαίνονται αληθοφανή. Σε περίπτωση εξαιρετικά υψηλής αντίστασης συμβαίνει το φαινόμενο κατά το οποίο ο συνειρμός του αναλυόμενου είναι επιφανειακός αντί να εμβαθύνει. Και στη θέση των επιθυμητών συνειρμών έρχονται ασταμάτητα νέα κομμάτια ονείρου τα οποία επίσης τα αναφέρει ο αναλυόμενος χωρίς συνειρμούς. Έτσι η ανάλυση των ονείρων είναι δυνατή μόνον όταν η αντίσταση είναι περιορισμένη. Στην περίπτωση αυτή συνήθως οι συνειρμοί αποκλίνουν αρκετά με αφετηρία τα φανερά στοιχεία του ονείρου με τρόπο ώστε να θίγεται ένας ικανός αριθμός θεμάτων, ώσπου, μία δεύτερη σειρά συνειρμών συγκλίνει γρήγορα, από κει κι ύστερα, στις σκέψεις του ονείρου που αναζητούμε. Σε αυτές τις συνθήκες είναι εφικτή η συνεργασία του αναλυτή ενώ σε συνθήκες υψηλής αντίστασης δεν είναι καν ενδεδειγμένη.

Η Gisele Chamboudez λέει ότι σε πολλά όνειρα η ανάλυση γίνεται όσον αφορά κάποιες από τις σκέψεις που οδήγησαν στην δημιουργία τους και μόνο, και αυτό μπορεί να είναι αρκετό. Ο αναλυτής μπορεί βέβαια να θελήσει να επιμείνει σε τάδε στοιχείο του ονείρου που του φαίνεται σημαντικό. Μπορεί λέει ακόμη και να θελήσει να χρησιμοποιήσει κάποια μεταφορά του ονείρου για να ερμηνεύσει το ίδιο το όνειρο ή κάποιο άλλο μόρφωμα του ασυνειδήτου του ίδιου αναλυόμενου. Καταρχήν το ίδιο το όνειρο συνιστά ερμηνεία, ερμηνεία κυρίως της επιθυμίας του Άλλου, όπως μπόρεσα πιστεύω να δείξω τουλάχιστον όσον αφορά κάποια όνειρα. Οι λακανικοί αναλυτές αποφεύγουν συνήθως τις ερμηνείες που δίνουν νόημα επιμένοντας στην πολυσημία των σημαινόντων. Ούτως ώστε η ερμηνεία τους συνιστά συνήθως μία σημείωση στο λόγο του αναλυόμενου, ή, μία φράση εν γένει με περιεχόμενο τέτοιο ώστε να κινητοποιήσει στον αναλυόμενο μία άλλη διάσταση σ αυτό που λέει ο ίδιος. Και οι μεταφορές του ονείρου προσφέρονται ιδιαίτερα όσον αφορά την πολυσημία γιατί υπάρχει έντονα το στοιχείο της συμπύκνωσης οπότε η μονοσήμαντη ερμηνεία είναι ακόμη περισσότερο εδώ προβληματική. Αυτό βέβαια, όπως και ο σεβασμός του ελεύθερου συνειρμού, περιορίζει την εντατική ανάλυση ονείρων που θα δημιουργούσαν εξ άλλου, αν αυτή γίνονταν με την επιμονή του αναλυτή, ένα έντονο ερώτημα σχετικά με την επιθυμία του αναλυτή. Η επιθυμία του αναλυτή να αναλύει τα όνειρα θέτει ερώτημα λέει ο Paul Laurant Assoun σχετικά με το θέμα αυτό.

Ο Glover, αναφέρει ο Octave Manoni[22], έλεγε ότι οι αναλυόμενοι ονειρεύονται ποσοτικά σύμφωνα με την αντιμεταβιβαστική βούληση των αναλυτών τους. Αλλά και ο ίδιος ο Φρόντ είχε μιλήσει για τη διάσταση της υποβολής στην παραγωγή των λανθανόντων σκέψεων του ονείρου αλλά όμως όχι και της εργασίας του ονείρου. Από την πλευρά της μεταβίβασης και

ανεξάρτητα από την ερμηνεία τα όνειρα είναι ιδιαίτερα ενημερωτικά όσον αφορά την μεταβίβαση και όπως σημειώνει ο ίδιος Φρόιντ είναι με το να μην μπορέσει να βρει τέτοιες ενδείξεις στο όνειρο της Ντόρας που η θεραπεία σταμάτησε. Γιατί στο όνειρο υπήρχαν τα στοιχεία λέει ο Μανονί [23] του *Acting out* που επακολούθησε. Ο ίδιος αναλυτής σημειώνει ότι ο Φρόιντ αναλύει όλο το περιστατικό του ανθρώπου με τα ποντίκια ωσάν να είχε να κάνει με ένα μεγάλο όνειρο. Είναι κοινή εμπειρία νομίζω στην ανάλυση ότι διάφορες σκηνές που αναφέρουν οι αναλυόμενοι, ιδιαίτερα οι σκηνές από

*Acting
out*

, η ακόμη κάποιες καταναγκαστικές πράξεις μοιάζουν με όνειρα. Ο Safouan λέει επίσης ότι στην αρχή της ανάλυσης μπορεί να γίνουν προγραμματικά όνειρα ολόκληρης της ανάλυσης που θα επακολουθήσει και τα οποία δεν πρέπει να ερμηνευτούν. Αλλά επίσης λέει και ότι σε κάθε φάση της ανάλυσης κάποια όνειρα μπορεί να είναι χαρακτηριστικά του περάσματος της μίας φάσης της ανάλυσης στην επόμενη.

[1] Εισαγωγή στην ερμηνεία του 1908

[2] Η διάφορά βέβαια στο όνειρο είναι ότι τα μορφώματα αυτά υφίστανται

[3]

[4]

[5] L'instance de la lettre 511

[6]

[7]

[8]

[9]

[10]

[11]

[12]

[13]

[14]

[15]

[16] La direction de la cure 626

[17]

[18]

[19]

[20]

[21]

[22]

[23]